

Tvář jako jinakost u Emmanuela Lévinase

Autor: Zuzana Kunstová

Abstract

The phenomenon of Face in the philosophy of Emmanuel Lévinas. – The phenomenon of Face is the key element in the philosophy of Emmanuel Lévinas. The Face reflects his Jewishness as well as the philosophical basis of Lévinas' thinking. We will outline the ground on which Lévinas' face was built up to allow the reader to explore other sources of Lévinas' oeuvre.

Keywords: Lévinas, jewishness, face, religion, ethics

Klíčová slova: Lévinas, židovství, tvář, náboženství, etika

Tvář hraje v Lévinasově učení zcela zásadní roli. Skrze ni se setkáváme s druhým člověkem, je to právě tvář Druhého, v níž se zračí hloubka Nekonečna. Tvář však nelze vnímat jako fenomén v pravém slova smyslu, nelze ji popsat, nemůžeme ji tematizovat,¹ je to „význam bez kontextu“.²

Dílo Emmanuela Lévinase je nerozlučně spjato s tradičním hebrejským myšlením, stejně jako se západní filosofií. Obě tyto tradice se v jeho filosofii snoubí s jistou samozřejmostí a sám Lévinas se k užití obou otevřeně hlásí, přesto Lévinas ve svých filosofických pracích neuzivá jazyk bible či talmudu, ale uchyluje se spíše k jazyku metaforickému.³

„Svoboda spočívá v tom, že víme, že svoboda je v nebezpečí. Ale vědět nebo mít svědomí znamená mít čas, abychom se vyhnuli okamžiku nelidskosti, abychom ho předešli. Právě toto věčné odkládání hodinky zrady – neměřitelný rozdíl mezi člověkem a ne-člověkem – předpokládá nezištnost dobroty, touhu po absolutně Jiném čili vznešenost, dimenzi metafyziky.“⁴

Touha směřující k onomu Jinému není touhou, jež upokojuje naše potřeby, jedná se o touhu, jejímž naplněním je její uspokojování. Nejedná se o privaci či dosažení něčeho, čehož se nám nedostává. Tato Touha „je jako dobrota: vytoužené ji nenaplňuje, nýbrž prohlubuje“.⁵ Jedná se o Touhu po něčem úplně jiném, Touhu, která znamená „vzdálení“.

---

¹ Srov. LÉVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. Praha: OIKOYMENH, 1997, s. 15 a LÉVINAS, Emmanuel. *Etika a nekonečno*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 178.

² LÉVINAS, Emmanuel. *Etika a nekonečno*, s. 178.

³ SLÁMA, Petr. Emmanuel Lévinas a židovství. *Acta Universitatis Carolinae Theologica*. 2016, roč. 6, č. 2, s. 38.

⁴ LÉVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno*, s. 21.

⁵ *Ibid.*, s. 20.

Tento absolutně Jiný, jež je zcela transcendentní, netvoří se Stejným žádný vztah, v jehož rámci by bylo možné postavit tyto odlišné entity vedle sebe, „metafyzik a Jiný se *netotalizují*“.⁶ V předmluvě ke knize *Totalita a nekonečno* Lévinas hovoří o válce, popisuje ji jako samotné bytí, jako „čistou zkušenost čistého bytí“, v níž nic už není vnější. Osoby jsou přinuceny hrát role, které jim nenáleží, jsou vytrženy ze své každodennosti, je přerušena kontinuita osob. Na tomto místě zahlédáme Lévinasovu zkušenost s holokaustem. Jestliže během války lidé hrají role, jež jim nepřísluší, ve kterých se nepoznávají, jaká je tedy vlastní role lidské tváře v Lévinasově filosofii?

Samotnou tvář je nutné vnímat jako celek vystupující z horizontu, na němž se nám ukazuje. Nejedná se však o tematizaci, tvář samu o sobě není možné podle Lévinase zpředmětnit, podle něj se „s druhým nejlépe setkáme tehdy, když barvu jeho očí ani nepostřehneme“.⁷ Hovoříme-li o druhém jako o Jiném, nečiníme tak kvůli jeho fyzickým odlišnostem. Druhý je Jiný sám o sobě, jeho tvář k nám promlouvá a neustále nám připomíná příkaz „Nezabiješ“. Tvář druhého je nahá, cudná a neustále nás vyzývá k odpovědnosti, jež za Druhého máme.

Tvář tvoří základní stavební kámen pro bytí ve dvou, pro dialog, ať již člověka s člověkem, ale tím spíše dialog člověka s nekonečným, tedy s Bohem. „Ve tváři se mi dává ten moment, v němž mne napadá Bůh.“⁸ Je však tvář v Lévinasově pojetí tváří biblické či talmudické tradice? Nebo je to tvář modifikovaná, přestože její koncept vychází ze židovského myšlení?

Věnujme nyní pozornost významu tváře v hebrejském myšlení. Tvář jako význačný prvek se objevuje již v přikázání Desatera „לֹא יִהְיֶה אֵל אֲחֵרִים אֲלֵי יְהוָה“ (lo jihje lecha elohim acherim al panaj; Ex 20,2). Nebudeš mít jiného boha mimo mne. V ekumenickém překladu je לֹא יִהְיֶה אֵל אֲחֵרִים (al panaj) přeloženo jako mimo mne, avšak doslovný překlad z hebrejštiny by mohl znít „nebude pro tebe jiný Bůh *na mé tváři*“. Hebrejské slovo *panim* (z kořene הפנ) však neoznačuje pouze tvář, ale znamená také osobu, ve slovesném užití pak mají slova odvozená od tohoto kořene význam „obrátit se“, „ohlédnout se“. Hovoříme-li o někom stojícím před námi, pak použijeme slovo *lifnej* (לפני), doslova před tvářemi, odvozené od téhož kořene.

Jan Sokol ve své knize *Člověk jako osoba* upozorňuje na „souvislost osoby s tváří a výrazem“,⁹ dále na postavení „tváří v tváři“ a také na výše uvedený význam před tváří, tedy před očima někoho, kdo nás může posuzovat. Nestojí fenomén Lévinasovy tváře právě na tomto principu? Neleží právě zde původ oné asymetrické odpovědnosti, již ke Druhému máme, již jsme k němu vázáni?

V úvodní kapitole knihy *Etika a nekonečno*, jež je kompilací Lévinasových prací, se setkáváme s talmudickým výkladem spojeným s předkladným chlebem, jež kněží vnášejí do chrámu. Není jasné, odkud tento chléb – לֶחֶם הַפָּנִים – doslova tedy „chléb tváří“, nazývaný však „chlebem předkladným“, získal svůj název. Podle Rašiho se jedná o chléb, jehož pekařská forma má dvě tváře, podle Ibn Ezry se však jedná o chléb, který musí neustále ležet před tváří Boží.

⁶ *Ibid.*, s. 21.

⁷ LÉVINAS, Emmanuel. *Etika a nekonečno*, s. 208.

⁸ LÉVINAS, Emmanuel. *Být pro druhého: (dva rozhovory)*. Praha: Zvon, 1997, s. 18.

⁹ SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie: člověk jako osoba*. Praha: Portál, 2008, s. 119.

Tímto se dostáváme k permanenci. Zmíněný „předkladný chléb“ musí plnit podmínku „Stále před mojí tváří.“ (*Ex* 25,30). Permanence však hraje v židovském myšlení mnohem větší úlohu, vezměme si za příklad studium tóry. „Nechť neodejde kniha Tóry od úst tvých a rozjímáš nad ní dnem i nocí.“ (*Joz* 1,8) Lévinas si tento biblický verš bere za výchozí bod při srovnání vnímání času mezi Izraelem a západním světem. Co se týče historie, Západ podle Lévinase prohlašuje mnohé okamžiky za historické, „a takovými dějinám ponechává právo hodnotit a upadat v relativitu. Proto se hodnoty neustále přehodnocují. (...) Dějiny bez permanence neboli dějiny bez svatosti.“¹⁰

Permanence má v Lévinasově myšlení dvojí původ. Jednak se jedná o výchozí myšlenku židovské kultury, neustálé povinnosti studovat tóru „dnem i nocí“, a to již od raného věku dítěte (především chlapce). Tato micva (příkaz) vyplývá z veršů *Deuteronomia*, které jsou součástí *Šema Jisrael*: „A tato slova, která ti dnes přikazují, budeš mít v srdci. Budeš je vštěpovat svým synům a budeš o nich rozmlouvat, když budeš sedět doma nebo půjdeš cestou, když budeš uléhat nebo vstávat. Uvážeš si je jako znamení na ruku a budeš je mít jako pásek na čele mezi očima. Napíšeš je také na veřeje svého domu a na své brány.“ (*Dt* 6,6–9) Druhým zdrojem je pak myšlení Henriho Bergsona, jehož teorie trvání Lévinase v mnoha směrech ovlivnila.¹¹

Jak je vůbec možné, že se Lévinas, praktikující Žid, obrátil ve svém studiu mimo tóru také k západní moudrosti? Jak se mu podařilo skloubit biblické myšlení s filosofickým? V rozhovorech s Philippem Nemo Lévinas odpovídá takto: „I když se biblická témata na stránkách filosofických textů konkrétně a bezprostředně nezračila, připadalo mi, že texty velkých filosofů včetně jejich interpretací jsou Biblii spíše blízké, než že by stály proti ní.“¹² Svá slova pak Lévinas skutečně dokládá také ve svých pracích, v nichž je jeho židovské vzdělání velice zřetelné a metoda jeho práce se tak stává nelehkou k pochopení pro člověka, jež se s výkladem talmudu nikdy nesešel. Přesto je však Lévinas filosofem, jehož dílo stále přitahuje pozornost a které ani zdaleka není v dnešních dnech zastaralé či překonané. Naopak, neustále nás vybízí k zamýšlení se nad tématy, která v dnešním světě poněkud upadají.

Ne vždy ale Lévinasovo židovské myšlení zcela splývá s filosofickými otázkami, v jeho díle nalezneme také kritiku západního světa, ve kterém se však Lévinas bez sebemenších problémů etabloval. Proto ho také vnímáme spíše než jako židovského filosofa, jako filosofa typicky západního.

Přestože pravdou zůstává, že Lévinasovi učarovalo myšlení Husserlovo, posléze Heideggerovo, následované francouzským filosofickým učením své doby, avšak po svých studiích se Lévinas vrací ke studiu výsostně hebrejskému. Společně se svým učitelem, Mar Šošanim (Monsieur Chouchani), se Lévinas začíná stýkat již jako ředitel alianční školy. Ačkoliv se zpočátku setkání s tímto tajemným mužem Lévinas vyhýbal, nakonec mu tento charismatický učitel učaroval. „Zdá se, že teprve setkání s Mar Šošanim a skrze něho se světem rabínské literatury Lévinasovi napomohlo k tomu, aby se emancipoval od filosofie svých učitelů Husserla a Heideggera. V knize *Totalita a nekonečno* z roku 1961 tak činí jazykem filosofie, bez jakýchkoli odkazů k rabínské literatuře.“¹³

¹⁰ LÉVINAS, Emmanuel. *Etika a nekonečno*, s. 15.

¹¹ Srov. *ibid.*, 160.

¹² *Ibid.*, 159.

¹³ SLÁMA, Petr, *op. cit.*, s. 36.

Je to právě Hospodin, jenž se zpřítomňuje v tváři Druhého? Je to on, který vytváří Nekonečno, a jenž k sobě neustále poukazuje a volá nás? Je to Hospodin židovského talmudu, skrytý v epifanii tváře?

Vraťme se nyní k Jinému tak, jak jej Lévinas pojímá ve své knize *Totalita a nekonečno*. Již jsme uvedli, že Stejný a Jiný netvoří reciproční vztah viditelný zvenčí. Pokud by tomu tak bylo, zničili bychom jinakost Jiného. Já nám slouží jako jakýsi výchozí bod k onomu Nekonečnu, k oné transcendenci. V popisu já, tak, jak je uveden v úvodních kapitolách této knihy, je zřejmý odkaz k filosofii Hegelově (který je zde také výslovně uveden), potažmo Descartově. Já se neustále hledá, „ztotožňuje se“ a podle Lévinase Já „jako universální myšlení je nějakým ‚já myslím‘“. ¹⁴

„Absolutně jiný je Druhý.“ ¹⁵ Je nám „Cizincem“, s nímž nemáme společný domov ani společnou vlast. Podle Lévinase však právě tento fakt tvoří základ k tomu, že tento „Cizinec“ je chybějící vlastní absolutně svobodný. Nemáme spolu žádný společný základ, „jsme Stejný a Jiný“. ¹⁶

V tváři spatřujeme nekonečno, transcendenci, v tváři druhého se setkáváme s Bohem. Do vztahu k tomu, co setrvává ve své absolutní transcendenci, uvádí lépe rozmluva než pochopení. Rozhovor s tváří jsou zároveň úzce spjati. „Tvář hovoří.“ ¹⁷ Řeč je nám nástrojem k tomu, abychom mohli odpovídat tváří. Avšak odpovíme-li, již jsme za tuto tvář odpovědní. „První, co tvář říká, je: ‚Nezabiješ‘. A to je příkaz. Tvář druhého jako by mi velela, jako by ke mně hovořil někdo svrchovaný! A zároveň je obnažená; je to chudák, pro kterého mohu všechno a jemuž jsem vším povinen. A já, ať už jsem kdokoli, já v ‚první osobě‘, jsem ten, kdo v sobě nachází zdroje, aby na výzvu odpověděl.“ ¹⁸

Je to právě rozmluva mezi mnou a Druhým, jež určuje naši vzdálenost. Rozmluva napomáhá tomu, aby Stejný a Jiný neobnovovali totalitu. „Pro svazek, který vzniká mezi Stejným a Jiným, aniž by vytvářel totalitu, navrhuje název náboženství.“ ¹⁹ Podle Lévinase je každý člověk, přebírající odpovědnost za Druhého, inspirovaný. Inspirovaný tak, jak je prorok inspirován Bohem, svědčící o jisté skutečnosti. ²⁰ Zhlédáme zde paralelu se zjevením, jak jej známe z hebrejského učení. Jedním ze základních pilířů je právě víra ve zjevení (tóry) na hoře Sinaj. ²¹

Podle Lévinase etika předchází ontologii. Na jakém základě Lévinas dospívá k tomuto názoru? Jedná se právě zde o vyrovnání s filosofií Husserla či Heideggera? Nebo se tak děje jednoduše proto, že na základě historické zkušenosti 20. století Lévinas považuje etiku za doménu, jež by měla dominovat všem ostatním a být jim nadřazena? Je možné zde hledat původní židovské myšlení, jehož etický rámec je pevně zakotven v talmudu a jeho komentářích? Zdá se, že nadřazenost, respektive předchůdnost etiky před ontologií vychází

¹⁴ LÉVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno*, s. 22.

¹⁵ *Ibid.*, 24.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ LÉVINAS, Emmanuel. *Etika a nekonečno*, s. 209.

¹⁸ *Ibid.*, 210.

¹⁹ LÉVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno*, s. 26.

²⁰ LÉVINAS, Emmanuel. *Etika a nekonečno*, s. 187.

²¹ NOSEK, Bedřich. *Význam pojmu rabínská literatura* [online]. Dostupné z WWW:

<https://www.htf.cuni.cz/HTF-86-version1-vyznam_pojmu_rabinska_literatu.doc>, [cit. 2018-04-17].

právě z kritiky a přehodnocení filosofického konceptu Lévinasových učitelů, především Martina Heideggera, neboť Lévinas píše: „Vztah k bytí, který se odehrává jako ontologie, spočívá v neutralizaci jsoučího za účelem ho pochopit či uchopit. Není to tudíž vztah k jinému jako takovému, ale redukce Jiného na Stejně.“²²

Lévinasova filosofie je založena na vztahu. V tomto předpokladu vychází mimo jiné z myšlení Martina Bubera,²³ který rozděluje svět pro člověka na dvojí, protože i postoj člověka je rozdělen na dvě části. Jednou slovní dvojicí je Já-Ty, druhým pak Já-Ono. Slovní dvojice Já-Ty může vyjadřovat jak vztah jednoho člověka k druhému, tak i vztah člověka k Bohu. Buber říká, že každé Ono hraničí s jiným Ono, Ono je chápáno jako jsoučno. Avšak ve vztahu Já-Ty žádná hranice neexistuje. „Svět jako zkušenost patří k základnímu slovu Já-Ono. Základní slovo Já-Ty ustavuje svět vztahu.“²⁴ Podle Bubera je vztah mezi Já-Ty setkáváním. Ty nelze zpředmětnit, nesmíme nikdy dovolit, aby se Ty stalo Oním, nesmíme ho učinit prostředkem pro dosažení našich vlastních zájmů. Já a Ty jsou si rovni, jsou odpovědni jeden za druhého.

Druhému člověku však nejsme podřízeni za všech okolností. Proto, abychom dosáhli spravedlnosti ve smyslu justice, zapojuje Lévinas představu třetího. Tento třetí působí jako hranice neúměrných nároků, jež by na nás mohl vyvíjet, ač nechtěně, druhý. Podle Lévinase jsme totiž druhému povinni vším. Jakmile ale přijde třetí, naše povinnost se umenšuje. Neznáme totiž vztahy mezi druhým a třetím, a objevují se zde také další aspekty, proto Lévinas říká, že je třeba rozvažovat a soudit. Spravedlnost je tedy zmírněním privilegovanosti druhého.

Nemělo by zůstat opomenuto, že Lévinasova koncepce etiky, především tedy koncepce asymetrické odpovědnosti, vychází nejen z myšlení Martina Bubera, ale také z literárních předloh ruských klasiků, v tomto konkrétním případě pak Dostojevského. Sám Lévinas se inspirací touto literaturou netají, naopak tvrdí, že četba klasické ruské literatury je „dobrá příprava na Platóna a Kanta, dvě povinná témata k doktorátu z filosofie“.²⁵ Lévinase však také inspiroval Franz Rosenzweig, v předmluvě ke knize *Totalita a nekonečno* Lévinas uvádí, že kniha *Hvězda vykoupení* je v jeho myšlení přítomna tak často, že není možné ji citovat.²⁶

Tvář Druhého, zračící nekonečno, odkazujícímu k Jinému a přesto přítomná v mém dosahu, se nikdy netematizuje, nemůže být nikdy zpředmětnována. Mé zaměření k Druhému mi nikdy nedovolí přistoupit k němu s prázdnými rukama. Tvář Druhého, volající nás k odpovědnosti, vystupující jako vdova, cizinec, sirotek, tvář, jež je nahá, je podle Lévinase nositelem pravdy. Nevystupuje zde ale onen kritizovaný třetí, neutrální člen. Tvář ke mně promlouvá, vyjadřuje se.²⁷

Lévinas říká, že nelze hovořit o fenomenologii tváře v jeho filosofii, neboť tato tvář není popisem toho, co se ukazuje. Stejně tak nelze hovořit o „pohledu do tváře“, ten by totiž

²² LÉVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno*, s. 31.

²³ LÉVINAS, Emmanuel. *Humanisme de l'autre homme*. Paris: Fata Morgana, 1972, s. 69.

²⁴ BUBER, Martin. *Já a ty*. Praha: Mladá Fronta, 1969, s. 9.

²⁵ LÉVINAS, Emmanuel. *Etika a nekonečno*, s. 159.

²⁶ LÉVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno*, s. 16.

²⁷ *Ibid.*, 36.

znamenal poznání tváře. Tvář v jeho díle je etickou záležitostí. Je to význam bez kontextu. „Tvář má smysl sama o sobě.“²⁸

Jak je možné, že se Lévinas, vycházející ze židovské tradice, dostává právě k tváři jako základnímu fenoménu, když základní formou vnímání v judaismu je slyšení, nikoli vidění, potažmo vzhled? Přestože Lévinas hovoří o tváři jako hmatatelném předmětu, není to jediný způsob, jakým je pojetí tváře v jeho filosofii možné vnímat. Tvář druhého vyjadřuje totéž, co Buberovo Ty. Tvář-Ty zrcadlí ono přesahující, jež vystupuje z dialogu mezi dvěma lidmi.

K tváři druhého docházíme pouze skrze dialog, skrze setkávání se s druhým jako absolutním bytím. Mezi mnou a druhým nic nestojí, na tomto místě nesmí nic stát. Chceme-li poznávat druhého, pak musíme vstoupit do vztahu s ním. Podle Lévinase tento vztah začíná již oslovením. Oslovením druhého potvrzujeme jako cosi existujícího, v oslovení se zračí jeho přítomnost, která je chápána jako „plynoucí okamžiky“, je to „ustavičnost“. A právě zde je založena paralela mezi Lévinasovým myšlením a židovskou tradicí.

Oslovení, jež druhý slyší, je úzce spjato s významem přijímání informací sluchem, jež je vyzdvihováno v židovské tradici. Ústřední modlitbou judaismu je *Šema Jisrael*, Slyš, Izraeli. Bůh k lidem hovoří a žádá je, aby jej poslouchali. V talmudické tradici se setkáváme s příběhy, ve kterých vystupuje *bat kol* (hlas boží, doslova dcera hlasu). *Bat kol*, přestože vychází od Boha, nemá v moci změnit například pravidlo o rozhodování většiny (tento případ se vyskytuje v příběhu takzvané Achnajovy pece). Slyšení jako takové se do Lévinasovy filosofie promítá v dialogu, rozhovoru tváří v tvář. Zde se ukazuje zjevné spojení obou tradic, tedy filosofické a židovské. Lidé spolu promlouvají, tedy se vzájemně slyší a zároveň se spolu setkávají.

„Při setkání s tváří se určitě také setkáváme s myšlenkou Boha.“²⁹ „Na myšlenku Nekonečna mne přivádí význam tváře. Tvář znamená Nekonečno.“³⁰ Podložení tohoto tvrzení je možné nalézt v knize *Exodus*, kdy Mojžíšovi, poté, co strávil 40 dní na Sinaji, začala zářit tvář. „Izraelci spatřili Mojžíšovu tvář a viděli, jak mu kůže na tváři září. Proto si Mojžíš dal na tvář závoj, pokud nešel mluvit s Hospodinem.“ (*Ex 34,35*) Mojžíš tedy mluví s Bohem tváří v tvář, setkává se s ním, aniž by mu v tomto zabraňoval závoj, který by zakrýval jeho zářící kůži.

Catherine Chaliere, která na význam slyšení odkazuje ve své analýze Lévinasova pojetí touhy, říká: „Označení Boha jako ‚Nejvyššího‘ pochází z hebrejské tradice. ‚Výše‘ však nemusí nutně znamenat ‚nebe‘, znamená spíše ‚neviditelné‘.“³¹ Tedy nekonečnou rozlehlost Boha soustředěnou ve tváři naproti mně stojícího partnera. Ale „neviditelnost tváře nebo Boha není cosi skrytého za viditelným, nýbrž je to něco, co nutí můj pohled dívat se dál a hlouběji“.³²

---

²⁸ LÉVINAS, Emmanuel. *Etika a nekonečno*, s. 208.

²⁹ LÉVINAS, Emmanuel. *Etika a nekonečno*, s. 211.

³⁰ *Ibid.*, 215.

³¹ CHALIER, Catherine. *Tři komentáře k filosofii Hanse Jonase a Emmanuela Lévinase*. Praha: Ježek, 1995, s. 39.

³² *Ibid.*

Na tvář ve filosofii Emmanuela Lévinase je možné nahlížet několika způsoby. Vždy se však nutně dostáváme k tomu, že tvář je bránou ke druhému člověku, ale i k jinakosti, Nekonečnu. Tvář je nepřekročitelnou hranicí v odpovědnosti ke Druhému. Tato nepřekročitelnost se podle Lévinase v běžném životě projevuje jako ono „až po vás, pane“.³³ Jak často však tuto větu ve skutečnosti slýcháme? Lévinasova tvář a její výsostně etické postavení nás vedou k zamyšlení nad tím, jak se chovat k sobě i ostatním. Vystupme ze stínu onoho „ono je“ a připusťme si, že jsme to my, kdo je odpovědný za své jednání. V systému sevřeném fenomény Gestell a Machenschaft je třeba se zastavit a uvědomit si své lidství.

---

³³ LÉVINAS, Emmanuel. *Etika a nekonečno*, s. 180.

SEZNAM LITERATURY

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2007. ISBN 978-80-87287-93-4.

BUBER, Martin. *Já a ty.* Praha: Mladá Fronta, 1969.

CHALIER, Catherine. *Tři komentáře k filosofii Hanse Jonase a Emmanuela Lévinase.* Praha: Ježek, 1995. ISBN 80-901-6256-8.

LÉVINAS, Emmanuel. *Být pro druhého: (dva rozhovory).* Praha: Zvon, 1997. ISBN 80-7113-217-9.

LÉVINAS, Emmanuel. *Etika a nekonečno.* Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-394-0.

LÉVINAS, Emmanuel. *Humanisme de l'autre homme.* Paris: Fata Morgana, 1972. ISBN 2-253-04115-7.

LÉVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě).* Praha: OIKOYMENH, 1997. ISBN 80-86005-20-8.

NOSEK, Bedřich. *Význam pojmu rabínská literatura* [online]. Dostupné z WWW: <https://www.htf.cuni.cz/HTF-86-version1-vyznam_pojmu_rabinska_literatu.doc>, [cit. 2018-04-17].

SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie: člověk jako osoba.* Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-422-9.

SLÁMA, Petr. Emmanuel Lévinas a židovství. *Acta Universitatis Carolinae Theologica.* 2016, roč. 6, č. 2, s. 33–45. ISSN 2336-3398. DOI: 10.14712/23363398.2016.13. Dostupné také z WWW: <<http://www.theologica.cz/index.php/theologica/article/view/201>>.

(Mgr. Zuzana Kunstová, studentka doktorského studia oboru Filosofie na UK PedF, absolventka Judaistiky a Filosofie na UK HTF.)